

Павленко Наталія Григорівна,
провідний науковий співробітник відділу
організації науково-дослідної роботи
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ ЯК ДЖЕРЕЛО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Позитивістський підхід до визначення джерел кримінального права, що раніше був домінуючим у вітчизняній кримінально-правовій науці, визнавав як такі лише нормативно-правові акти, що у свою чергу могли бути виразом лише суверенної волі держави. На даний час у наці знайшло визнання ширше розуміння сутності джерел кримінального права, відповідно до якого до джерел кримінального права відносяться: правовий прецедент; судова практика; міжнародний нормативно-правовий договір; правовий звичай; загальні принципи права.

Очевидним прикладом судового прецеденту як джерела кримінального права України є рішення Європейського суду з прав людини. На відміну від інших міжнародних інституцій, рішення Європейського суду з прав людини є обов'язковими для Держави. Загалом у часи, коли судовий прецедент не визнавався як джерело права, все ж таки певні елементи прецедентності мали узагальнення судової практики, котрі готувалися Верховним Судом України та вищими спеціалізованими судами й мали обов'язковий характер для судів нижчих ланок. Такий стан справ існував до прийняття 23 лютого 2006 року Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», у статті 17 якого вказано, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права [1].

Можна дійти висновку, що суди в Україні, використовуючи рішення Європейського суду з прав людини у своїй практиці, виконуватимуть функцію запобігання подальшим аналогічним порушенням прав та свобод людини, вказаним у вищезгаданих рішеннях. Також рішення ЄСПЛ мають застосовуватися судами з метою уніфікації відповідної судової практики та забезпечення приведення її у відповідність до міжнародних стандартів.

Варто відзначити, що Україна єдина з усіх кран-членів Ради Європи на законодавчому рівні визначила Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та рішення Європейського суду з

прав людини джерелами права, таким чином взявши на себе підвищені зобов'язання. Прецедентна практика ЄСПЛ зайняла своє місце серед джерел права (включно з Конституцією України, міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та законодавчими актами).

Верховний Суд України у рішенні від 28 жовтня 2005 року у справі Мельниченка відмітив таку рису рішення Європейського суду з прав людини як прецедентний характер: «Рішення Європейського суду з прав людини, якими надаються тлумачення та практика застосування положень Конвенції, є формою прецедентного права, що розширює нормативний обсяг Конвенції встановлюючи нові загальнообов'язкові правила».

Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року № 1 роз'яснила важливість врахування прецедентної судової практики Європейського суду з прав людини: «Зокрема, враховуючи положення статті 9 Конституції України та беручи до уваги ратифікацію Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР (475/97-ВР) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7, 11 до Конвенції та прийняття Закону України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV (3477-15) «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди також повинні застосовувати Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 4 листопада 1950 року; далі — Конвенція) та рішення Європейського суду з прав людини як джерело права» [2].

Законодавець вже закріпив інститут прецедентності (обов'язковості) рішень Європейського суду з прав людини у кримінальному процесуальному праві. Так, у частині 2 статті 8 та частині 5 статті 9 КПК України вказано, що принцип верховенства права у кримінальному провадженні та кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. У практиці Європейського суду з прав людини (проти України) зустрічаються рішення, в яких суд дає чітке тлумачення норм та/або термінів у кримінальному праві та рекомендації щодо їх застосування. У справі «Невмержицький проти України» Європейський суд з прав людини визначив катуванням примусове голодування заявника, яке було здійснено під час його тримання під вартою. У справі «Нечипорук і Йонкало проти України» Європейський суд з прав людини ознакою катування вказав зокрема й психічне насильство, котре полягало в погрозах застосування катування до вагітної дружини заявника.

Підсумовуючи сказане, можна дійти висновку, що судова практика Європейського суду з прав людини у формі судового прецеденту поступово набиратиме все більшої ваги як юридично значуще джерело кримінального права в Україні.

Список використаних джерел

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

2. Постанова Пленуму Верховного суду України від України від 27 лютого 2009 року № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09.